

Geleerden bekijken de Bijbel

DE OPKOMST VAN DE SCHOLASTIEK EN HET HUMANISME

Tijdens de Middeleeuwen leidde de kerk het onderwijs en richtte begin twaalfde eeuw de eerste universiteiten op - in Boulogne, Parijs en Oxford. Omdat de scholen geleid werden door monniken, is het geen verrassing dat theologie de voornaamste studie was. De studenten kregen les in logica, retorica, rechten, medicijnen en theologie, maar theologie werd gepresenteerd als de 'koningin der wetenschappen'. Uiteindelijk kwamen hier twee nieuwe bewegingen uit voort: de scholastiek, die naar kennis buiten de Bijbel zocht, en het humanisme, dat de logica en de seculiere wetenschap gebruikte, om het christendom opnieuw te evalueren en te hervormen.

DE SCHOLASTIEKEN ONTDEKKEN ARISTOTELES

Vanuit de scholastiek werden studenten aangemoedigd om ook kennis en waarheid buiten de Bijbel en het christelijk geloof te zoeken. Hoewel ze belangrijk waren, waren dit niet de enige bronnen van wijsheid. Geleerden moesten ook hun door God gegeven verstandelijke vermogens gebruiken. De mogelijkheid hiervoor kwam met de herontdekking van de Griekse filosoof Aristoteles, een meester in de logica. Hoewel zijn ideeën soms botsten met de Bijbel, gebruikten de scholastieken die ideeën die redelijk leken te zijn. De ideeën die botsten met hun overtuigingen lieten ze varen. Aristoteles' bijdrage was de dialectiek - het gebruik van de dialoog om waarheid en dwaling te onderscheiden. Een leraar stelde een theologische vraag en hield een debat om een op rede gebaseerd antwoord te vinden. Dankzij de dialectiek waren ze in staat om het geestelijke en het seculiere te combineren. Tegelijkertijd ging er een nieuwe wereld van vragen voor studenten open. Het voornaamste product van de scholastiek was Thomas van Aquino's *Summa Theologica* ('Hoofdzak van de Theologie', 1267-73), een monumentale poging om te voorzien in een rationele basis voor de mysteries in de Bijbel en te bewijzen dat geloof en rede aanvullende manieren waren om de wereld te begrijpen.

SCHOLASTISCHE HULPMIDDELEN VOOR BIJBELSTUDIE

Terwijl scholastici steeds dieper in de Bijbel groeven op zoek naar antwoorden, merkten ze dat ze de Schrift niet in een Latijnse vertaling, maar in de oorspronkelijke talen moesten lezen. Universiteiten begonnen daarom Hebreeuws en Grieks te onderwijzen. Geleerden publiceerden ook bijbelse studiehulpmiddelen, zoals atlanten en handboeken van planten en dieren uit de bijbelse landen. In 1230 ontwikkelde een geleerde een concordantie - een alfabetisch register van woorden in de Bijbel en hun vindplaatsen. Om concordanties efficiënter te maken, waren er betere aanduidingen van de vindplaatsen nodig. De Bijbel was destijds nog niet voorzien van hoofdstuk- en versaanwijzingen.

Portret van Thomas van Aquino (1225-74) door Fra Bartolommeo. Aquino, bijgenaamd de 'prins van de scholastieken', was een Italiaanse theoloog die onderwees aan de universiteit van Parijs. Geloof en rede waren volgens hem bondgenoten die ons kunnen leiden tot de waarheid.

Vanaf het begin van de dertiende eeuw hadden diverse geleerden geleidelijk genummerde hoofdstukken en verzen in de Bijbel geïntroduceerd. In 1551 publiceerde de geleerde Robert Estienne een Bijbel, die was onderverdeeld in hoofdstukken en verzen. Deze indeling wordt tot op heden gebruikt.

HUMANISTEN STREVEN NAAR HERVORMINGEN

Universiteiten richtten zich steeds meer op seculiere studies en het humanisme verrees. Christelijk humanistische geleerden probeerden verdraaiingen, die door velen in de kerk geprekeerd en beoefend werden, aan de hand van inzichten uit hun seculiere studies te corrigeren.

Ik neem de kerk voor lief in de hoop dat het op een dag beter zal worden, net zoals zij verplicht is om mij voor lief te nemen in de hoop dat ik beter zal worden.

DESIDERIUS ERASMUS

De 'prins van de humanisten', Desiderius Erasmus (c.1466-1536).

Nooit eerder was de kerk zo corrupt geweest. Velen zagen de kerk als een vijandige instelling, die tegen elke prijs was toegewijd aan haar eigen rijkdom en aanzien. Een dieptepunt deed zich voor in 1492, toen Roderigo Borgia, vader van tien buitenechtelijke kinderen, tot paus werd gekozen (Alexander VI). Hij stond bekend om zijn overvloed, corruptie en moordlust. Zijn opvolger was geen haar beter. Paus Julius II kleepte zijn troepen in zilver en financierde zijn oorlogen en gigantische bouwprojecten met de verkoop van kerkelijke ambten en aflaten, waarmee het verblijf in het vagevuur kon worden ingekort. Humanistische geleerden zeiden dat eeuwen van misverstanden over de Bijbel tot verdraaide leerstellingen, nutteloze ceremoniën en schandelijk gedrag hadden geleid. Om zulke fouten te corrigeren wendden ze zich tot de oorspronkelijke manuscripten van de Bijbel en niet tot de traditionele Latijnse Vulgaat van de kerk.

➔ ZIE OOK
METHODEN VAN BIJBELUITLEGGING,
BLZ.54-55
BIJBELKRITIEK, BLZ.110-115

HUMANISTEN HERZIEN HET NIEUWE TESTAMENT

Lorenzo Valla, een geleerde uit Italië, was de eerste die fouten in de Vulgaat officieel corrigeerde. In 1455 schreef hij *Aantekeningen bij het Nieuwe Testament*, een werk dat conservatieven boos maakte, maar dat de Nederlandse geleerde Desiderius Erasmus, later bekend als de 'prins van het humanisme', inspireerde. In 1504 liet Erasmus Valla's werk herdrukken en begon eigen werken te schrijven, om misstanden in de kerk te corrigeren. Hij wilde hervorming, geen revolutie, maar ging niet verder dan het kleineren van een paus. In een hekelschrift schreef hij dat paus Julius II door Petrus, de eerste 'paus', niet in de hemel zou worden binnengelaten. Erasmus' gezaghebbendste werk, uit 1516, was een Griekse uitgave van het Nieuwe Testament, die hij samenstelde aan de hand van pas ontdekte Griekse manuscripten. Ook vertaalde hij deze handschriften opnieuw in het Latijn. Bepaalde correcties van de Latijnse Bijbel door Erasmus riepen vragen op over kerkelijke ceremoniën. In Marcus 1:15 citeert de Vulgaat Jezus als volgt: 'Doet boete en geloof het evangelie.' Erasmus citeerde Jezus als: 'Bekeert u [heb berouw] en geloof het evangelie.' Erasmus concludeerde dat christenen niet hoeven te biechten en geen boete hoeven te doen om vergeving van God te kunnen krijgen. De traditionalisten waren niet onder de indruk. Evenmin lieten ze zich troosten door de bewering dat een meer accurate versie van de Bijbel betere christenen voort zou brengen. Hoewel Erasmus nooit een revolutie wilde - en zich later verzette tegen de radicale veranderingen die Luther wilde - had de Hollander de weg geëffend. Om een populair gezegde uit die tijd te gebruiken: 'Erasmus legde het ei dat Luther uitbroedde.'

Bladzijden uit *De Ratione de Conscribendi Epistolas* van Erasmus, een uitgave van 1522, met censuur door de inquisitie, 1747.